



## بیمه اعتبار و تضمین – وثیقه زیان همگانی

دکتر محمد هوشنگی

دکتر غلامحسین جباری

آموزش

### بیمه اعتبار و تضمین

#### Credit Insurance and Guarantee

بیمه اعتبار یکی از انواع بیمه‌های اموال است که از جهتی به بیمه مسئولیت شباهت دارد. در این دو نوع بیمه، ذینفع، شخص یا اشخاصی غیر از بیمه‌گذار است. در این بخش از نشریه اصطلاحات بیمه‌ای تعریف شده و توضیح داده می‌شود؛ ولی به جهت آن‌که در ماهیت بیمه اعتبار و ارتباط و یا اختلاف آن با ضمانت، نکات ظریفی وجود دارد که نیازمند شرح و توضیح است، سعی خواهیم کرد با بیانی ساده و کوتاه، ماهیت بیمه اعتبار و تفاوت آن با ضمانت را روشن سازیم.

در بیمه اعتبار - مانند هر نوع بیمه دیگر - خطری وجود دارد که توسط بیمه‌گر تحت پوشش قرار می‌گیرد. این خطر، احتمال عدم وصول طلب است و بیمه‌گذار در این بیمه، کسی است که در معرض این خطر قرار دارد. بنابراین، قرارداد بیمه بین بیمه‌گر و بیمه‌گذاری است که از کسی یا کسانی طلب دارد و نگران است که طلب او در موعد مقرر وصول نشود. به عبارت دیگر، در بیمه اعتبار، خطر عدم وصول طلب بیمه می‌شود. در انعقاد قرارداد بیمه اعتبار، بدهکار نقشی ندارد اما اگر بدهی خود را نپردازد و بیمه‌گر طلب بیمه‌گذار خود را پرداخت کند، به موجب اصل جانشینی به او مراجعه خواهد کرد.

در تضمین - یا به اصطلاح حقوقی در ضمان - هم یک بستانکار و یک بدهکار وجود دارد؛ اما بستانکار از بدهکار می‌خواهد که ضامنی را معرفی کند. به عبارتی دیگر تا کسی از او ضمانت نکند، معامله آنها انجام نخواهد شد. پس در ضمان سه طرف وجود دارد؛ یکی بستانکار (مضمون‌له)، بدهکار (مضمون‌عنه) بالاخره

ضامن که تعهد می‌کند در موعد مقرر، بدهی پرداخت شود. عملاً، این بدهکار است که متقاضی این رابطه حقوقی می‌باشد و اگر ضامن ناچار شد بدهی را بپردازد، به موجب مقررات قانون مدنی، حق رجوع به مدیون را دارد.

نتیجه این دو معامله یکی است و هدف این است که بدهی در موعد مقرر پرداخت شود و اگر بدهکار تعهد خود را انجام نداد، طلب بستانکار وصول می‌شود که این طلب در بیمه اعتبار توسط بیمه‌گر و در



ضمان به وسیله ضامن پرداخت می‌شود در نهایت، کسی که بدهکار است توسط بیمه‌گر و یا ضامن تحت تعقیب قرار می‌گیرد.

بیمه اعتبار، کاربردهای بسیاری دارد. به طور کلی، هر نوع طلبی را می‌توان تحت پوشش بیمه اعتبار قرار داد. اهمیت خطر عدم وصول طلب، بستگی به بدهکار و نیز نوع معامله اعتباری دارد و حق بیمه هم با توجه به این دو عامل تعیین می‌شود. این بیمه، عمدتاً در فروش نسبه و یا فروش اقساطی کالاها و خدمات مورد استفاده قرار می‌گیرد و حوزه عمل آن به دو بخش تقسیم می‌شود: در بخش اول بیمه اعتباری برای معاملات داخلی استفاده می‌شود که هم‌اکنون در اعتبارات اعطایی توسط بانک‌ها و مؤسسات لیزینگ برای تهیه مسکن و خودرو رایج شده است. در بخش دوم بیمه اعتبار به توسعه صادرات کمک می‌کند و بدهی‌های خریداران خارجی به صادرکنندگان کالا و خدمات را تحت پوشش قرار می‌دهد. این نوع بیمه در اغلب کشورها توسط یک

توانایی پرداخت دین، بدهکار را نیز تهدید می‌کند. با همین توجیه است که در بسیاری از کشورها شرکت‌های بیمه، به جای ضمانت‌نامه‌های بانکی برای حسن انجام کار، بیمه‌نامه‌های خاص صادر می‌کنند و پیمانکاران را از مراجعه به بانک‌ها بی‌نیاز می‌سازند.

## وثیقه زیان همگانی

### GENERAL AVERAGE SECURITY

زیان همگانی، همانطور که قبلاً توضیح داده شد<sup>۱</sup> در حمل و نقل دریایی (کشتی و کالا) کاربرد دارد و منظور از آن، خسارتی است که اگر به کشتی یا کالا وارد شود، کلیه افراد ذینفع در سفر دریایی یعنی مالک کشتی و صاحبان کالا و منافع، در جبران آن سهیم خواهند بود. البته با توجه به بیمه بودن کشتی و کالا، پرداخت خسارت به بیمه‌گران مربوطه محول می‌شود.

معمولاً با توجه به نوع صدمات وارد شده به کشتی و کالا و وسعت و تعداد خسارت و تنوع محمولات و مسایل مختلفی که در رابطه با زیان همگانی مطرح می‌گردد، رسیدگی به این نوع خسارت که توسط کارشناسانی تحت عنوان «G.A. ADJUSTERS» انجام می‌شود، مستلزم صرف وقت زیادی است. زیرا در هر مورد که حادثه‌ای به عنوان زیان همگانی اعلام شود، باید علت و چگونگی وقوع حادثه مورد بررسی دقیق قرار گرفته و مقدار و ارزش اموالی که احیاناً مورد تغذیه واقع می‌شود و یا هزینه‌های مرتبط با جلوگیری از توسعه خسارت و هزینه نجات و غیره مشخص گردیده و محاسبه شود تا سرانجام معلوم شود که جمع کل خسارتی که باید به عنوان زیان همگانی محسوب شود، چه میزان است و همزمان باید معلوم شود که ارزش اموال و منافع هر یک از افراد ذینفع در سفر دریایی چقدر است تا به این ترتیب، سهم هر یک از پرداخت‌کنندگان مشخص گردد.

بنابراین، همانطور که متذکر شدیم، انجام این کار، وقت زیادی لازم دارد و اغلب، ماه‌ها طول می‌کشد تا حساب‌برسان زیان همگانی کار خود را به اتمام رسانده و دفترچه زیان همگانی را منتشر نمایند. از طرفی، سفر کشتی را نیز نمی‌توان تا زمان محاسبه میزان کل زیان همگانی و مشخص شدن سهم هر یک از پرداخت‌کنندگان متوقف کرد؛ به این معنا که می‌بایست ابتدا محاسبات زیان همگانی انجام شود و متعاقب آن پس از رسیدن کشتی به هر بندر با مشخص بودن سهم هر یک از مؤدیان، کالای آنها در قبال دریافت سهم زیان همگانی تحویل گردد. چنین

سازمان متعلق به دولت و یا تحت نظارت دولت انجام می‌شود. در ایران نیز صندوق ضمانت صادرات که وابسته به وزارت بازرگانی است، این رسالت را به عهده دارد. نکته جالب این که شباهت زیاد بین ماهیت بیمه اعتبار و ضمانت موجب شده است که در بسیاری از موارد، بیمه اعتبار را یک نوع ضمانت‌نامه بشناسند. به عنوان مثال، می‌توان گفت که کار صندوق ضمانت در واقع، بیمه‌گری است؛ زیرا خطر عدم وصول طلب صادرکننده ایرانی را از خریدار خارجی، تحت پوشش قرار می‌دهد و این تاجر ایرانی است که به صندوق مراجعه می‌کند نه بدهکار خارجی. سازمان‌های مشابه، این صندوق را در اغلب کشورها همین‌گونه نام‌گذاری کرده‌اند ولی در بعضی از کشورها نام شرکت بیمه را بر آن گذاشته‌اند. مثلاً در فرانسه عبارت «COFACE» علامت اختصاری «شرکت فرانسوی بیمه اعتبار صادراتی» است.

بیمه‌های اعتبار از نظر نوع و وسعت پوشش بیمه‌ای به دو دسته تقسیم می‌شوند؛ در یک نوع بیمه اعتبار، تعهد بیمه‌گر وسیع و عبارت از این است که اگر بدهکار در سررسید معین، بدهی خود را به هر علت پرداخت نکند، بیمه‌گر به جای او آن را بپردازد. این نوع بیمه، شباهت بیشتری به ضمانت دارد. اما در نوع دیگر، بدهی بیمه‌گر محدودتر است. به این معنی که بیمه‌گر متعهد می‌شود اگر بدهکار قادر به پرداخت دین نباشد، بدهی را بپردازد. به عبارت دیگر، در نوع اخیر بیمه اعتبار، بستانکار (که همان بیمه‌گذار است) بایستی در صورت خودداری بدهکار از ادای دین، هر گونه اقدام ممکن را برای وصول طلب خود به عمل آورد و در صورت لازم، به مقامات قضایی مراجعه کند. هرگاه مسلم شد که بدهکار، نه به علت بدحسابی و بی‌نظمی در کار، بلکه به علت عدم بضاعت، توان پرداخت دین را ندارد، بیمه‌گر به پرداخت آن اقدام خواهد کرد.

بدیهی است در این صورت، استفاده از حق جانشینی و مراجعه بیمه‌گر به بدهکار نیز عملاً بی‌فایده خواهد بود. شاید بتوان گفت که این نوع پوشش بیمه‌ای را بدهکار هم می‌تواند تقاضا کند و جایگاه بیمه‌گذار را بدست آورد، زیرا در این بیمه، خطر عدم



این که اصولاً تطبیق حادثه‌ای که به وقوع پیوسته، با موارد زیان همگانی مورد تردید است.

## ۲- ضمانت‌نامه

**بانکی (BANK GUARANTEE)**  
ضمانت بانکی نوع دیگر وثیقه زیان همگانی می‌باشد.



در این حالت، شرکت کشتیرانی می‌پذیرد که چنانچه یکی از بانک‌های موردنظر او و یا هر بانک دیگر - چنانچه بانک خاصی تعیین نشده باشد - پرداخت سهم زیان همگانی را تضمین نماید، صاحب کالا بتواند کالایش را تحویل بگیرد.

برای اخذ ضمانت‌نامه، صاحب کالا و یا بیمه‌گر او باید حق تضمینی به بانک بپردازد و چون مدت ضمانت‌نامه معمولاً یک سال است، چنانچه رسیدگی به زیان همگانی و تعیین سهم مؤدی بیش از یک سال به طول بیانجامد، درخواست‌کننده مجبور خواهد بود حق‌التضمین‌های دیگری نیز بابت تمدید ضمانت‌نامه پرداخت نماید.

## ۳- سپرده نقدی (G.A. DEPOSIT)

سپرده نقدی نیز نوعی وثیقه زیان همگانی تلقی می‌شود. صاحب کالا و یا بیمه‌گر او بنا به درخواست شرکت کشتیرانی، باید سهم زیان همگانی را که به صورت تقریب محاسبه شده است، نقداً به حساب سپرده‌ای که به همین منظور در بانک موردنظر افتتاح می‌شود، واریز کرده و رسید دریافت نماید. میزان این وجه بر مبنای ارزش CIF کالا محاسبه می‌شود و همان‌طور که گفتیم، به صورت تقریب است. بنابراین، چنانچه پس از محاسبه سهم قطعی زیان همگانی، معلوم شود که وجه پرداخت شده بیش از مبلغ واقعی بوده، مابه‌التفاوت آن به اضافه بهره‌ای که از تاریخ پرداخت تا تاریخ استرداد مبلغ اضافه محاسبه می‌شود، به پرداخت‌کننده برگشت داده خواهد شد.

## پاورقی:

۱- فصلنامه آسیا - شماره ۲۳ - تابستان ۱۳۸۱

روشی موجب خواهد شد که سفر کشتی مدتی بسیار طولانی - حتی چندین سال - به طول بیانجامد که در این صورت، خطرها و زیان‌های عدیده دیگری از جمله وقوع حوادث غیرمنتظره دیگر و اتلاف محمولات و غیره را در پی خواهد داشت که به هیچ‌وجه معقول نیست.

روش متداول این است که پس از اعلام زیان همگانی، حساب‌رسان منتخب با بررسی اجمالی حادثه‌ای که اتفاق افتاده است، میزان تقریبی زیان همگانی را محاسبه نموده و با توجه به ارزش تقریبی کشتی و ارزش محمولات آن - که باز هم به صورت تقریب محاسبه خواهد شد - درصد زیان همگانی و یا درصد هزینه نجات (SALVAGE CHARGES) را تعیین کنند و متعاقب آن، کشتی به سفر خود ادامه دهد و در هر یک از بنادر مسیر که کالایی باید از کشتی تخلیه شده و به صاحب آن تحویل گردد، این تحویل کالا در قبال اخذ وثیقه از صاحب کالا صورت پذیرد تا به این ترتیب، پس از مشخص شدن سهم واقعی زیان همگانی، تضمینی از نظر ایفای تعهد صاحبان کالا در این زمینه وجود داشته باشد.

اینک در دنباله مطلب به شرح انواع وثایقی که در این زمینه متداول می‌باشد، می‌پردازیم:

## ۱- تعهدنامه زیان همگانی (GENERAL AVERAGE BOND)

تعهدنامه، سندی است که به موجب آن، صاحب کالا و یا بیمه‌گر او تعهد می‌کند که پس از مشخص شدن سهم زیان همگانی، نسبت به پرداخت آن اقدام نماید. برای این منظور، فرم‌هایی توسط مراجع شناخته شده بین‌المللی از جمله لویدز تهیه شده است که در اختیار شرکت‌های کشتیرانی و حساب‌رسان زیان همگانی می‌باشد که در صورت لزوم، نسخه‌ای از آن برای صاحب کالا ارسال و از او درخواست می‌شود که یا خود او و یا بیمه‌گر مربوطه آن را تکمیل و امضاء کرده و به شرکت کشتیرانی عودت دهد و کالای خود را تحویل بگیرد. معمولاً، وقتی کالا بیمه باشد، بیمه‌گر آن را امضاء می‌کند، لکن گاهی شرکت کشتیرانی، هم از صاحب کالا و هم از بیمه‌گر او امضای تعهدنامه را درخواست می‌کند. در این صورت، فرم‌های جداگانه‌ای برای آنها ارسال می‌شود. مثلاً فرمی تحت عنوان «G. A. GUARANTEE» جهت امضای بیمه‌گر و فرم دیگری تحت عنوان «G.A. BOND» جهت امضای صاحب کالا ارسال می‌شود. به نظر می‌رسد دلیل این امر آن باشد که چنانچه کالا از پوشش بیمه‌ای کافی برخوردار نباشد، تعهد پرداخت سهم زیان همگانی نسبت به آن قسمت از کالا که تحت پوشش بیمه نیست، حاصل شود.

به هر حال، استفاده از تعهدنامه به عنوان وثیقه زیان همگانی زمانی صورت می‌گیرد که یا درصد زیان همگانی کم است و یا